

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

מל' - 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון מס' 41 מרחשון תשע"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת רבינו הגדול רשכבה"ג מרן הגאון רבי עובדיה יוסף וצוקללה"ה

פרשת תולדות

עקב פטירתו של רבינו הגדול זיע"א, העלון כולו מוקדש לחידושים על הפרשה מתורתו וספריו, ויהי רצון שיהיה מליץ יושר בעדנו

ובעד כל ישראל

בנו של הורקנוס, שהיה ג"כ ת"ח ומגדולי הדור, ודאי המשיך לבנו נשמה קדושה וגוף טהור, ולפיכך רבי אליעזר לא היה צריך לעבוד על עצמו לשיפור המדות. לעומתו, ר' עקיבא שהיה בן גרים ועם הארץ מתחילתו, היה צריך עבודה ויגיעה רבה לשפר מידותיו, וזהו שאומרת הגמ' "לא מפני שזה גדול וכו' אלא שזה מעביר על מדותיו". וברצות ה' דרכי איש, בראותו עבודתו הקשה ויגיעתו להכנעת המדות, הוא מפיץ עליו ענן אורו ומקבל תפלתו ברצון.

וא"כ קושיה במקומה עומדת מדוע לא תהא תפילת צדיק בן רשע מקובלת יותר?

ונראה לחלק בס"ד, שבמסכת תענית הרי מדובר בתפילה על עצירת גשמים, וא"כ עיקר המטרה היא ביטול הגזירה, וההיכי תימצא לענין זה היא התפילה. ולכן כדי לבטל גזירה ולעשות נס שהוא כנגד הטבע, ראוי שיתפלל מי שעשה כנגד טבעו ונתגבר והעביר על מידותיו. אך יצחק אבינו התפלל על בניו, וסיבת מניעתו מבנים היתה מחמת שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. וא"כ התפילה היא סיבת המניעה, והגזירה היא היכי תימצא וסיבה לתפילה אך אינה עיקר המטרה. ובודאי שמצד עצם התפילה, מעלת תפילתו של צדיק בן צדיק גבוהה וזכה יותר, וכמבואר בשו"ע (סי' נג סע' ד) "ש"ץ, צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון, שיהא ריקן מעבירות; ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו", וכתב המשנ"ב שטוב להדר אחר ש"ץ צדיק בן צדיק כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע.

ולכן הדגיש רש"י "שאין דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, לפיכך לו ולא לה", כי בודאי שמצד עצם התפילה תפילתו של צדיק בן צדיק מעולה יותר, ובתפילת הבנים שעיקר ענינה הוא עצם התפילה ראוייה היא יותר תפילת צדיק בן צדיק שתתקבל יותר מצדיק בן רשע.

ונראה ליסוד זה נכתוב ר' צדוק הכהן מלובלין ב'ריסטי לילה' (אות ד) "אין דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע. אין רצונם לומר מצד קיבול התפילה בזכות אבותיו, כי השם יתברך שומע תפילת כל פה וקרוב לכל קוראיו, רק אתפילה עצמה שאין דומה תפילת זה לשל זה, כי בתפילה הכל לפי כוונת הלב הן הדברים, והכל הוא לפי זוך הלב ואין דומה צדיק בן צדיק ששורש לבבו זך".

ואכן, המהרש"א ביבמות (סד, א) וכן רבינו יוסף חיים זיע"א בספר 'בן יהודע' (שם) כתבו שמעלת תפילת צדיק בן צדיק שמקובלת יותר הינה ענין מיוחד בביטול גזירת העקריות. ולדברינו הרי זה מבואר היטב, כי מניעת הבנים היא מחמת שהקב"ה מתאוה לשמוע תפילת האדם, והתפילה היא הסיבה למניעה ולא להיפך, ובודאי שככל שמעלת התפילה גבוהה יותר כך ראוייה היא שתתקבל, ולכן תפילת צדיק בן צדיק מסוגלת ביותר לענין הבנים.

"ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו" (כה, כא)

במסכת ברכות (לד, א) אמרו, כל המבקש רחמים על חבירו אינו צריך להזכיר את שמו, שכן אמר משה רבינו "אל נא רפא נא לה", ולא הזכיר את שמה של מרים.

והמג"א (ר"ס קי"ט) כתב בשם המהרי"ל, שדברי הגמרא הם כשמתפלל על החולה בפניו, אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו.

ובשו"ת יביע אומר (ח"י אור"ח סי' נד"י) כתב שכן מבואר בווה"ק (פרשת וישלח דף קסט ע"א) "הצילני נא מיד אחי מיד עשו, מכאן מאן דמצלי צלותא דבעי לפרשא מלוי כדקא יאות, דאילו אמר מיד אחי בלחוד, הא קריבין אחרנין סתם אחים אקרון, להכי אמר מיד עשו, בגין לפרשא מלה כדקא יאות". והיינו משום שהיה שלא בפניו.

והוסיף, שבספר 'זכרון למשה' על הגאון חתם סופר (דף מט ע"א) כתב בפירושו הפסוק "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו", כי אם היה מתפלל שלא בפניה היה צריך להזכיר שמה ושם אביה, והרי בתואל רשע היה ויהיה קטרוג עליה מצד אביה, לכן העתיר עליה בפניה שאז אין צריך להזכיר שמה כלל. וזהו שנאמר "לנוכח אשתו".

"ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו" (כה, כא)

פירש"י "ויעתר לו - לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, לפיכך לו ולא לה". יש שהעירו מדוע לא כתב רש"י "שאין דומה צדיק בן צדיק צדיק בן רשע" שהרי זהו עיקר החילוק ביניהם, ומדוע הדגיש את ענין התפילה בדוקא.

ויש שהקשו בעצם הענין מדוע באמת תפילת צדיק בן צדיק מקובלת יותר, והרי אדרבה מי שהוא צדיק בן רשע היה צריך לעבוד יותר על מידותיו ולהתגבר על טבעו כדי ללכת בדרך ה'.

ויש לסייע קושייתם מהגמ' בתענית (כה, ב) "מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה. ירד ר' עקיבא אחריו, ואמר: אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה. אבינו מלכנו למענך רחם עלינו, וירדו גשמים. הווי מרנני רבנן. יצתה בת קול ואמרה: לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מידותיו, וזה אינו מעביר על מדותיו".

ולכאורה הלא בעצם הדבר שרבי עקיבא היה מעביר על מדותיו ורבי אליעזר לא, בזה הוא כבר גדול ממנו. ולמה אומרת הגמרא "לא מפני שזה גדול מזה". ותירצו האחרונים, שענין מעביר על מדותיו שייך במי שנולד במדות רעות והוא נוהג מלחמה בעצמו להכריע את מידותיו, אך מי שנולד במדות טובות אינו צריך להעביר על מדותיו. ורבי אליעזר, שהיה

מרת ויקטוריה בת ברושה מזין ע"ה
המנוח שלמה בן חיים סלימאן ז"ל
מרת שמוחה בת חונעה ע"ה
מרת איטה בת אידס קוגן ע"ה

המנוח חיים בן נעמי ז"ל ♦ מרת היילה בת פאני ע"ה
המנוח אברהם בן גורג'יה ז"ל
גאולה בת רחל מעבירי ע"ה
מרת מרים בת יוכבד רבין ע"ה

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרח בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאויה בת תאג'ה ע"ה
רחל בת סאלחה ע"ה ♦ צביה בת סרח ע"ה

”וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן” (כת, א)

וכן אמרו במסכת עבודה זרה (יט, א) שאין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ. ולכן הכל בכלל מצות תלמוד תורה שדוחה מצות כיבוד אב ואם. ואף על פי שאביו מצטער על כך, אין לו לחוש לזה, שכיבוד אב ואם ומוראם מצוה שוה היא, ונדחית מפני מצות תלמוד תורה.

ובשו”ת יחיה דעת (ח”ה סי’ נו’) דן בארוכה בענין זה, והביא ראיה בשם **הגאון רבי יהודה עייאש בשו”ת בית יהודה** (יו”ד סי’ נד’) לדברי התרומת הדשן, שהרי גם יעקב אבינו יכול היה ללמוד תורה מפי יצחק אביו, ובכל זאת לא נענש על שהלך לבית המדרש של שם ועבר ללמוד תורה, ומשום שאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ, וכדברי התרומת הדשן הנ”ל.

[**ויצ”ע**, שהמעין בשו”ת בית יהודה הנ”ל יראה שכוונתו לאותן יד’ שנים שנטמן יעקב בבית שם ועבר לאחר שברח מפני עשו. ולכאורה בשנים אלו לא היה יכול ללמוד תורה מאביו מיראת אחיו שרצה להורגו, וא”כ יתכן שמפני זה לא נענש על מצות כיבוד אב ואם שביטל באותן שנים, ולא משום שאין אדם לומד במקום שליבו חפץ].

הקשה ה’תורה תמימה’ (בסוף הפרשה), שהנה כתב המהר”י קולון (שורש קס”ו אות ג’) שבענין נישואין לא שייך מצות כבוד אב, והיינו אם האב מוחה בבנו שלא ישא אשה פלונית אין הבן מחוייב לשמוע לו אם רוצה בה, וכ”פ הרמ”א (יו”ד סי’ ר”מ), וא”כ כיצד צוה יצחק על יעקב ”לא תקח אשה מבנות כנען”, והרי מן הדין אינו מחוייב לשמוע לו, ולא היה לו לומר בלשון צוואה אלא בלשון בקשה, כי לא שייך ציווי על דבר שאינו ציווי ופקודה.

והנה, אחד הטעמים שכתב המהר”ק הוא דבמילתא דלא שייך האב בגוה אין כח לאב למחות ולצוות על הבן, ואין בזה לא משום כיבוד ולא משום מורא, כי כיבוד לא שייך אלא כגון מאכילו ומשקהו מלבישו ומנעילו וכיוצא, ומורא היינו שלא ישב במקומו ולא יסתור דבריו וכיוצא, דהוי מילתא דשייכא לאב, אבל במילתא דלא שייך האב בגוה, פשיטא שאין כח באב למחות בבנו.

ולפי זה כתב הנצי”ב בשו”ת ’משיב דבר’ (חיו”ד סי’ נ), שזהו דוקא לגבי מצות עשה דכיבוד ומורא, אבל אם נישואי בנו לאשה פלונית הוא בגדר בזיון לאב, חייב הבן לשמוע בקול אביו, ואסור לו לשאתה לאשה, שזהו בכלל ארור מקלה אביו ואמו. ואפילו אם מחל האב לא מהני, דאף דקיימא לן אב שמחל על כבודו כבודו מחול, מ”מ על בוינו אי אפשר למחול, כמ”ש השאלות דרב אחאי (סי’ ט), וכ”כ בשו”ת הריב”ש (סי’ רכ) בשם הראב”ד.

ועפ”ז כתב מרן זיע”א בשו”ת יביע אומר (ח”ח יו”ד סי’ כב’) ליישב קושיית ה’תורה תמימה’, כי לקיחת אשה מבנות כנען נחשבת כבזיון לגבי אבות העולם, עד שאמרה רבקה ”קצתי בחיי מפני בנות חת”, ולכן בודאי היה יצחק יכול לצוות ולחייב את יעקב על כך, שזהו דבר הנוגע לכבודו ולכבוד המשפחה.

וכתב שכן מצא ב’ספר חסידים’ (סי’ תקסד), שאם אביו או אמו רואים שבנות הארץ רעות, ומצוים עליו לבל יקח מהן אשה, והבן לוקח מהן אשה, חוטא הבן בזה, שהרי יעקב שמע ליצחק ולרבקה שלא לישא אשה מבנות כנען.

”וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּלְךְ פְּדָנָה אֲרָם” (כה, ה)

בירושלמי (פ”ג דבכורים ה”ג) אמרו ”חתן מוחלין לו כל עונותיו, דכתיב וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל, וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה? אלא שנמחלו לו כל עונותיו”.

וכתב בשו”ת יביע אומר (ח”ג אה”ע סי’ ט’) שזה ודאי שאין עונותיו של החתן נמחלים אלא אם כן שב בתשובה שלמה. ואהני ליה שהוא חתן, לכפר גם עבירות חמורות דבעלמא לא סגי להו בתשובה לחוד.

ולפי זה כתב שצריך לומר שגם עשו באותה שעה הרהר בתשובה ולכן נמחלו עונותיו, אלא שאחר כך חזר לסורו הרע.

וכיוצא בכתב מהר”י בן חביב (בפי’ הכותב לעין יעקב בירוש’ פ”ג דבכורים), שהכתוב ”וירא עשו” מורה שנתעורר לקיים רצון אביו, וזה יצדק בראיה שהביאו מעשו שעשה תשובה.

אלא שביביע אומר שם העיר על דבריו, שהרי מסקנת הגמ’ במסכת בבא בתרא (טז, ב) שעשו לא עשה תשובה. אלא שבאותה שעה הרהר תשובה בלבו, אך למעשה חזר לסורו.

ב. ושם דן מרן זיע”א האם גם לכלה מוחלין על כל עונותיה. כי לכאורה בירושלמי הנ”ל אמרו שחתן מוחלים לו כל עונותיו, ולא הזכירו כלה. וכ”ה במדרש רבה (ס”פ תולדות). ובמדרש שמואל (פרשה יז).

אלא שבילקוט שמואל (רמז קי”ז) הגירסא היא שעשו ובשמת ”נמחלו עונותיהם”. וכן הוא בכמה דפוסים בפירש”י בפר’ וישלח (לו, ג) שהגירסא נמחלו עונותיה. וכן בספר התשב”ץ (סי’ תסה) ובמטה משה (הכנסת כלה אות ב) הביאו נוסחא ”חתן דכתיב וילך עשו ויקח את מחלת בת ישמעאל, והלא בשמת שמה, אלא מלמד שנמחלו לה עונותיה”.

והסיק שם ביביע אומר ששניהם בכלל המחילה. ושכן כתב האליה רבה (סי’ תקע”ג סק”ב).

אלא שהעיר מדברי מהר”י בן חביב (בפירושו הכותב לעין יעקב פ”ג דבכורים), שהטעם שחתן נמחלים עונותיו, לפי שנושא אשה כדי להשמר מן העריות ולקיים מצות פו”ר, ומורה שיש בו שלמות הפעולות שיתחייב ממנו שמוחלין לו כל עונותיו. ועוד שחתן נהפך לאיש אחר, שמקודם היה לו להשתדל להשגת שלמותו עם עצמו לבד, ועתה נתחדש ונוסף שלמות יותר כולל, כי נתחייב להשתדל איך ישיג שלמות הנהגת הבית. ע”ש. וכל זה לא שייך כל כך בכלה.

ותירץ, שמ”מ הכלה מסייעת למצוה רבה של פו”ר, ובלעדיה לא היה יכול לזכות החתן בשלמות זו, ומצוה זו ראויה שתועיל למחילת עונותיה גם כן.

במסכת מגילה (טז, ב) אמרו ”גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם”, ולמדו כן מיעקב אבינו, שנענש ופירש ממנו יוסף במשך כ”ב שנה, על ששהה בבית לבן ובדרכו לבית מגורי אביו כ”ב שנה, ונמנע מקיום מצות כיבוד אב ואם. ואילו על ארבע עשרה שנה שלמד תורה בבית מדרשם של שם ועבר, לא נענש, מכאן שמצות תלמוד תורה חשובה יותר מכיבוד אב ואם. וכן פסקו הטור והשו”ע (סי’ ר”מ סע’ יג’).

ובשו”ת תרומת הדשן (סי’ מ) נשאל בדבר תלמיד שרוצה ללכת למדינה אחרת ללמוד תורה, מפני שהוא בטוח ששם יראה סימן ברכה בתלמודו, ואביו מוחה בו באומרו אליו: בני, אם תלך לאותה מדינה תגרום לי צער גדול, כי תמיד אדאג פן יעלילו עליך הגוים עלילות ברשע, כדרכם באותה מדינה. האם רשאי בכל זאת הבן שלא לציית לאביו? והשיב, שמכיון שהלכה רווחת בידינו שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, אינו צריך לשמוע לאביו בזה.

אלא שלכאורה יכול הבן ללמוד תורה בישיבה בעירו? וכתב התרומת הדשן שאעפ”כ הרי שנינו **במסכת עירובין** (מו, א) שאף בזמן שמוצא ללמוד, מותר לכהן ליטמא בטומאה דרבנן כדי ללמוד תורה במקום אחר, לפי שלא מן הכל זוכה אדם ללמוד.

המנוח חיים בן נעמי ז”ל למש’ חנוך הי”ו ♦ מרת ורדה בת סאלם אברהם ע”ה ♦ המנוח אביעד בן יפה שלום ז”ל

שמואל בן תאגיה חברוני ז”ל
תמר בת ברוד מלמד ע”ה
רפאל חיים בן שמחה כדורי ז”ל

שלמה בן יחיה יהודה ז”ל
מרים בת שלום יהודה ע”ה
מסעודה בת פורטונה דמרי ע”ה

כליפה מיקיס בן פרשה כלילה עידן ז”ל
שלום בן חממה אהרונזי ז”ל
בנימין בן מרים מזרחי ז”ל